

خشونت در مدرسه

دکتر جواد محمودی قرائی: فوق تخصص روان پزشکی کودک و نوجوان و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران

پرخاشگری چیست؟

پرخاشگری و رفتارهای تهاجمی نوعی از اعمال خشونت بار علیه دیگران است که می تواند باعث آسیب یا صدمه به دیگران شود. بیشتر کارشناسان پرخاشگری کودکان را به شکل پرخاشگری آشکار دربردارنده پرخاشگری جسمانی مانند زدن ، هل دادن ، لگد زدن ، پرتاب اشیاء و تهدید به انجام این اعمال همراه با حملات عمدی بیزار کننده و آزاردهنده برای قربانی ؛ و پرخاشگری پنهان ، تعریف کرده اند. در پسران بیشتر پرخاشگری جسمانی و در دختران پرخاشگری پنهان بیشتر گزارش شده است.

عوامل زمینه ساز در پرخاشگری کودکان

خشونت پدیده ای پیچیده است که در آن خصوصیات ارثی ، عوامل زیستی و هورمونی ، نیروهای روانشناختی و شاخص های فرهنگی و اجتماعی می توانند با هم در تعامل باشند.

خانواده می تواند از جهات مختلف موجب بروز یا تشدید پرخاشگری شود که مهمترین این عوامل عبارتند از:

- شیوه های نامناسب فرزند پروری والدین: برخی شیوه های فرزند پروری و استفاده نامناسب از تنبیه و تشویق موجب تقویت خشم و پرخاشگری در فرزندان می شوند.
- الگوهای نامناسب رفتاری در خانواده: نشان دادن رفتارهای پرخاشگرانه از سوی یکی از اعضای خانواده موجب الگوسازی این رفتار توسط کودک می شود.
- تاثیر پذیری از رفتار پرخاشگرانه مشاهده شده در محیط و در رسانه ها
- تشویق رفتار پرخاشگرانه
- آزار جسمی و جنسی

خشونت در رسانه ها

رسانه ها عامل مؤثری در رشد و تحول سیستمهای ارزشی ، و شکل دهنده ی رفتار می باشند. تحقیقات مربوط به تأثیر رسانه ها بر کودکان و نوجوانان ، نشان داده اند که این کودکان:

- ترس از خشونت ندارند.
  - به تدریج می پذیرند که خشونت راهی برای حل مشکل است.
  - به تقلید خشونت می پردازند.
  - ناخودآگاه با شخصیت های خاصی چه قربانیان و چه قربانی کنندگان همانند سازی می کنند.
- مشاهده خشونت در برنامه های تلویزیونی باعث پرخاشگری در کودکان می شود. گاهی اوقات حتی دیدن یک برنامه خشونت آمیز می تواند پرخاشگری را افزایش دهد. کودکانی که مکرراً نمایشهایی پر از خشونت را تماشا می کنند و از این کار منع هم نمی شوند، به احتمال زیاد ، به تقلید آنچه می بینند می پردازند.

اثر خشونت تلویزیونی ممکن است فوراً در رفتار یا گفتار کودک نمودار شود و یا سالها بعد خود را نشان دهد. البته خشونت تلویزیونی تنها علت پرخاشگری یا رفتار خشونت آمیز نیست ولی جزو عوامل مهم محسوب می شود.

توصیه هائی برای والدین در برخورد با خشونت ناشی از رسانه ها:

- والدین می توانند با استفاده از راههای پیشنهاد شده ی زیر کودکان خود را از خشونت مفرط تلویزیونی محافظت کنند.
- به برنامه هایی که کودکان می بینند توجه کنید و بعضی از آنها را همراه کودک خود ببینید. چنانچه کودک خود را به هنگام تماشای برنامه های خاص تلویزیونی همراهی کنید ، می توانید سؤالهای او را بهتر برایش توضیح دهید و جلوی کج فهمی او را بگیرید.
  - زمان تماشای برنامه های تلویزیونی را محدود کنید. توجه داشته باشید که تلویزیون را نباید در اتاق خواب بچه ها قرار دهید. به این ترتیب کودک با اثرات منفی برنامه های خشونت آمیز تلویزیونی ، به خواب نمی رود ؛ همچنین نظم ساعت خواب و بیداری او مختل نمی شود.
  - به کودکان خود تذکر بدهید که اگر چه هنرپیشه حقیقتاً مجروح نشده یا به قتل نرسیده است ، لکن این گونه خشونتها در دنیای واقعی یا بسیار دردناک است یا منجر به مرگ می شود.
  - هنگامی که برنامه های خشونت آمیز پخش می شود، کانال را عوض کنید یا تلویزیون را خاموش کنید. توضیح دهید که مشکل آن برنامه چیست و به گونه ای با منطق درخور فهم کودک ، آسیب و ضرر موجود در آن برنامه را توضیح دهید تا میل کودک یا اصرار او برای تماشای این گونه برنامه ها کاهش یابد.
  - در حضور بچه ها صحنه های خشونت آمیز را تأیید نکنید و بگویید که بدترین شیوه برای حل یک مشکل، روش خشونت آمیز است.
  - تأثیر همسن و سالان و دوستان و همکلاسی ها باید به حداقل برسد. به این منظور با والدین بچه های دیگر تماس بگیرید و در مورد نوع برنامه های تلویزیونی و مدت زمان مناسب برای تماشای تلویزیون توافق کنید.
  - مدت تماشای تلویزیون توسط کودکان ، جدا از محتوای آن باید کم شود چون کودکان را از پرداختن به فعالیت های مفید دیگر از قبیل مطالعه، بازی با دوستان و رشد و پرورش علائق خود باز می دارد.

خشونت در مدارس

مشاهده ی یک روز از زندگی دانش آموزان در مدرسه در هر یک از مقاطع تحصیلی ، در شهر و روستا ، در کلاس و به ویژه در حیاط مدرسه که ظاهراً در آنجا به بازی و استراحت و تخلیه انرژی های خود می پردازند صحنه هایی از خشونت و درگیری میان دانش آموزان یا میان مسئولان و معلمان مدرسه با دانش آموزان را آشکار می نماید. این خشونت گاه خود را بصورت کلامی ، توهین ، تحقیر ، تمسخر و لقب دادن و گاه بصورت خشونت های جسمانی نشان می دهد. اثرات فردی و اجتماعی این خشونت ها آشکار است، کودکی که به هر علتی در محیط آموزشی تحت خشونت های کلامی یا بدنی قرار می گیرد علاوه بر احساس ناامنی و بیزاری از مدرسه که نتیجه آن بصورت افت تحصیلی یا ترک تحصیلی آشکار می شود با اثرات ناگوار این رفتار در طول زندگی مواجه می شود به نحوی که او نیز ممکن است بعد ها به هنگام تشکیل خانواده یا در مسئولیت هایی که بر عهده خواهد گرفت رابطه ای ناسالم با دیگران برقرار کرده و چه بسا خشونت را از نسلی به نسل دیگر انتقال دهد. علاوه بر آن خشونت در مدرسه می تواند به بد شدن جو کلاس و مدرسه بیانجامد و با ایجاد اختلال در تدریس معلم ، روابط میان دانش آموزان و نیز روابط میان معلم و دانش آموز را ضایع کند. بسیاری از تنش ها و ناآرامی ها در مدرسه ناشی از رفتارهای بین فردی دانش آموزان است که بدون در نظر گرفتن زمینه های اجتماعی و فرهنگی متفاوت در کنار هم در مدرسه تحصیل می کنند و هرگز آموزشی برای ایجاد تفاهم و بهبود مهارت های اجتماعی لازم دریافت نمی کنند.

عواملی که به خشونت در مدرسه می انجامد عبارتند از:

- وقتی کودک توسط دانش آموزان دیگر مورد تمسخر قرار گیرد
- وقتی کودک توسط دانش آموزان دیگر کتک بخورد و قادر به دفاع از خود نباشد
- وقتی کودک مرتب اشیاء و وسایل خود را گم می کند
- وقتی کودک از لحاظ ظاهری مورد تمسخر قرار گیرد
- خجالتی بودن و سکوت مکرر در کلاس
- افت تحصیلی

با کودکان پرخاشگر چگونه رفتار کنیم؟

- درمورد کودک پرخاشگری که الگوپذیری عامل اینگونه رفتار او بوده ، باید روی الگوی کودک کار کرد و راههای دیگری جز پرخاشگری را به او آموخت.
- در مواردی که علت پرخاشگری اضطراب است باید از نگرانی درونی و اضطراب کودک مطلع شویم.
- در کشمکش های درونی باید کودک را از حالت دوگانگی خارج ساخت. کمک به کودکان در تصمیم گیری باعث می شود که بیاموزند به حالت های دو گانه درونی خود پایان بخشند.
- در پاره ای از موارد، کودک افسرده پرخاشگری شدیدی از خود نشان می دهد. در این میان لازم است برای درمان افسردگی او اقدام کنیم.
- در مورد پرخاشگری، شیطنت و مصرف دارو بایستی حتماً با پزشک متخصص ارتباط داشته باشیم تا کودک از نزدیک مورد معاینه قرار گیرد.

- هنگامی که کودک قربانی خشونت در مدرسه شده است، بایستی با مسئولان مدرسه صحبت کنیم و لازم است که ایشان طبق قانون و مقررات خاص با کودکان خشونت گرا برخورد کنند؛ و نیز کودکانی را که قربانی خشونت شده‌اند براساس رفتارهای خوبشان مورد تشویق و تأیید قرار دهند.
- چنانچه نوع پرخاشگری کودک خصمانه است، بایستی کودک را از آزار و اذیت کردن دور کنیم تا مجبور نباشد برای تلافی و انتقام، افراد دیگر را اذیت کند. و اگر پرخاشگری از نوع وسیله ای است، بایستی راه‌های دیگری را جهت مطرح کردن کودک برگزینیم تا او ناچار نباشد از روش خشونت برای جلب توجه استفاده کند.

توصیه هائی برای والدین:

- محدودیت هایی برای کنترل پرخاشگری وضع کنید و آنها را به اطلاع کودک برسانید.
- مدل های پرخاشگری را به حداقل برسانید. می توانید از راهکارهای زیر استفاده کنید:
  - ساعاتی را که کودک فیلم های خشونت آمیز تلویزیونی می بیند، محدود کنید.
  - فیلم ها، تصاویر و روزنامه کودک را به دقت انتخاب کنید.
  - الگوهایی را در اختیار کودک بگذارید که پرخاشگرانه نباشند.
  - همراه کودک برنامه های تلویزیونی را ببینید و صحنه پرخاشگرانه آن را تفسیر کنید.
- همدلی را افزایش دهید. آگاهی کودک را نسبت به رنجی که بر اثر پرخاشگری او در افراد یا حیوانات به وجود می آید، افزایش دهید.
- رفتارهایی را که مغایر با رفتار پرخاشگرانه است، تقویت کنید.
- اگر قرار است کودک به دلیل رفتار خشونت آمیزش تنبیه شود، بهتر است به طریقی باشد که منجر به حمله انتقامی و تلافی جویانه از طرف کودک نشود.
- فرصت تخلیه هیجانات را برای کودک فراهم کنید.
- مباحث گروهی یا خانوادگی را که تأکید بر همکاری با دیگران دارد، به کار گیرید.
- همکاری، مسئولیت و پیگیری مسائل مورد علاقه را با دادن مسئولیت به کودکان تشویق کنید.
- برای مهار رفتار کودکان، فنون محروم سازی ممکن است تا حدودی مفید واقع شود.
- رفتارهای پسندیده را به وضوح تشریح کنید و پاداش آنها را بیان نمایید.
- از تنبیهات بدنی پرهیز کنید.
- علت رفتار پرخاشگرانه وی را بیابید.
- ثبت وقایع روزانه، بازی درمانی، بازی های جالب، جمله سازی و گوش دادن فعال ممکن است کمک می کند که کودک احساس کند از سوی شما درک می شود.
- به کودک بفهمانید که با هر رفتار خشونت آمیز، خود را از شما بیشتر دور می کند.
- از کودک پرخاشگر بخواهید الگوی مطلوبی برای خود بیابد و فهرستی از رفتارهای الگو را در کوتاه مدت اجرا نماید.
- با کودک قرارداد رفتاری ببندید تا برای رفتارهای مطلوبش جایزه دریافت کند و نتیجه اعمال نامطلوبش را ببیند.